

Lino Veljak

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
lveljak@ffzg.hr

Zastarjelost istine?

Sažetak

Zahvaljujući i medijima, u našim je postmodernističkim vremenima napredujućega populizma vrijednost istine (razumjela se ona makar i kao uvažavanje činjenica) ozbiljno dovedena u pitanje. Važna je uvjerljivost kojom se tuđi interesi prikazuju kao vlastiti, a jedini kriterij koji se poštuje jest efikasnost. Stoga nestaje razlika između istine i obmane, pravednoga i nepravednoga, smislenoga i besmislenoga. U tom se sklopu javlja dramatično pitanje: ima li čovječanstvo na raspolaganju ikakva sredstva kojima će se suzbiti barbarizacija u koju nas zastarjelost istine vodi?

Ključne riječi: istina, obmana, interes, učinkovitost, postfaktičko.

Često se može čuti kako danas živimo u vremenima *postistine*. Taj nezgrapni termin prijevod je engleske kovanice *post-truth* ili *posttruth*. *Oxfordski rječnik* definira taj pojam kao oznaku za stanje obilježeno time što činjenice manje utječu na oblikovanje javnog mnijenja od poziva na emocije ili na osobna vjerovanja.¹ Termin je navodno prvi iskovao američki dramaturg srpskog podrijetla Steve Tesich 1992. godine referirajući se na aferu Watergate prigodom obilježavanja njezine dvadesete obljetnice. Prvo sustavno korištenje termina (i to u složenici *post-truth era*) bilježi se 2004, kad je američki publicist i istraživač Ralph Keyes objavio knjigu pod naslovom *Era postistine*.² Kao sinonim *postistine* koristi se i složenica *post-fact* ili *post-factual* (čini se da je taj termin iskovao 1999. američki komunikolog Carl Bybee)³, a upravo ova složenica dominira u imenovanju fenomena na koji se naš pojam odnosi u njemačkom jezičnom području, u definitivnom obliku počevši od Brexita i američkih predsjedničkih izbora 2016. godine, često u složenici *postfaktička vremena* (*Postfaktische Zeiten*).⁴ Postfaktička vremena obilježava primat *alternativnih činjenica*, zasnovanih na spomenutim emocijama i osobnim vjerovanjima, za razliku od ranijih vremena, kada su se uvažavale činjenice utemeljene na empirijskim i/ili eksperimentalno ustanovljenim činjenicama, dakle, na znanstvenim činjenicama.

Ostavljajući po strani čuđenje uzrokovano spoznajom da smo donedavno živjeli u svijetu znanstvenih činjenica (a da toga valjda i nismo bili svjesni), moramo obratiti pozornost na identifikaciju istine sa (znanstvenim) činjenicama koja predstavlja konstantu navedenih definicija. Osnovno značenje pojma činjenica koju nam nudi *Oxfordski rječnik* odnosi se na „stvar koju znamo ili je dokazana kao istinita”.⁵ Takva identifikacija istine s činjenicom previđa Leibnizovo razlikovanje činjeničnih istina (*vérités de fait*) od umskih istina (*vérités de raison*), ali i, primjerice, upozorenja pojedinih predstavnika lingvističkog obrata poput onog prema kojima je jezik koji se koristi, obilježen određenim prethodnim prosudbama, onaj koji odlučuje što dolazi, a što pak ne dolazi u obzir da se proglasi činjenicom.⁶ Ima li se u vidu da se pojam činjenice najčešće definira i primjenjuje u okvirima redukcionističkih znanstveno-pozitivističkih modela epistemologije,⁷ uočava se srazmjerno visok stupanj problematičnosti dotične identifikacije istine s činjenicama.

- 1 Usp. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/post-truth>, posjećeno 20. 12. 2017. Sličnu definiciju nudi i Cambridge: taj pojam odnosi se na stanje u kojem ljudi radije prihvaćaju argumente zasnovane na njihovim emocijama i vjerovanjima nego na činjenicama (usp. <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/post-truth>, posjećeno 21. 12. 2017.).
- 2 Usp. Ralph Keyes, *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*, St. Martin's Press, New York 2004. U ovom sklopu svakako treba spomenuti i knjigu francuskog politologa Dominiquea Moïsija *Geopolitika emocija*, posebno zbog u njoj sadržane veoma iscrpne i uvjerljive argumentacije u prilog postavke prema kojoj dominantnu ulogu u širenju *postistine* imaju Internet i društvene mreže (usp. Dominique Moïsi, *La géopolitique de l'émotion*, Flammarion, Paris 2009.)
- 3 Definicija *postfaktičkog* koju nudi *Rječnik iz Cambridgea* istovjetna je definiciji *postistine* kakva je dana u istom rječniku (usp. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-factual>, posjećeno 21. 12. 2017.).
- 4 Usp. npr. http://www.deutschlandfunk.de/meinung-statt-tatsachen-wahrheit-in-postfaktischen-zeiten.1148.de.html?dram:article_id=388227, posjećeno 21. 12. 2017.
- 5 <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fact>, posjećeno 21. 12. 2017.
- 6 Usp. Richard Rorty (ur.), *The Linguistic Turn: Recent Essays in Philosophical Method*, The University of Chicago Press, Chicago/London 1967.
- 7 Usp. „Fact“, u: Ted Honderich (ur.), *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 2005.

Sve to, međutim, ne opravdava pokušaje legitimiranja *alternativnih činjenica* kao jednakovrijednih znanstveno utemeljenim činjenicama (ili čak i kao nadmoćnih plodovima pozitivističkog redukcionizma). Primjeri kao što su onaj s pokušajem da se školska nastava evolucije nadomjesti *alternativnom istinom* zasnovanom na tupavom kreacionizmu⁸ ili pak s brojnim pokušajima historijskog revizionizma (od kojih neki uključuju negaciju holokausta⁹, a neki drugi, nama bliži, negaciju sudski dokazanog genocida u Srebrenici)¹⁰ jednoznačno upućuju na svu pogubnost izravnih učinaka takvog legitimiranja. Imamo li takve i slične primjere u vidu, postat će jasno kako – unatoč problematičnosti svođenja istine na činjenice (problematičnost koja se radikalizira ukoliko se pojedine odabrane činjenice apsolutiziraju) – relativiziranje važenja utemeljenih ili vjerodostojnih činjenica i brisanje razlike između takvih činjenica i proizvoljnih *alternativnih činjenica* dovodi do posvemašnje misaone zbrke, proizvodeći atmosferu intelektualnog sumraka u kojoj nema mjesta za bilo kakav smislen kriterij istinitosti. Istina je tako svedena na ono u što vjerujemo ili u što želimo vjerovati, na ono što nam koristi (ili su nas uvjerali da nam koristi ili da bi nam moglo koristiti) i na ono što suzbija da budemo oštećeni (ili, vjerojatnije, na ono u što su nas uvjerali da bi moglo ili trebalo suzbijati štetu).

Pri tom moramo voditi računa o jednom važnom momentu. Izricanje i širenje proizvoljnih tvrdnji, uključujući tu i (svjesno ili nesvjesno) izmišljanje očigledno neodrživih navodnih činjenica (ili: izmišljanje laži koje se prikazuju kao istina), staro je valjda koliko i čovječanstvo. Staro je i njihovo instrumentalno korištenje, od sofista, preko vjerske i političke propagande,¹¹ pa do njihova znanstveno utemeljenog sistematskog, dakako manipulativna, prakticiranja u 20. stoljeću, s jedne strane u tržišnom marketingu, s druge strane u političkoj propagandi, počevši od paradigmatičnog primjera Goebbelsove propagande pa nadalje.¹² Temeljna razlika između instrumentalnog korištenja

8 Usp. npr. John F. Haught, *Making Sense of Evolution: Darwin, God, and the Drama of Life*, Westminster John Knox Press, Louisville 2010.

9 Usp. npr. Deborah E. Lipstadt, *Betrifft: Leugnen des Holocaust*, Rio Verlag, Zürich 1993; Stephen E. Atkins, *Holocaust Denial as an International Movement*, Praeger, Westport 2009; Lucy Dawidowicz, *What is The Use of Jewish History*, Schocken Books, New York 1992.

10 Usp. pregled negacije srebreničkog genocida u: <https://srebrenicagenocide.wordpress.com/tag/revisionism/>, posjećeno 18. 12. 2017. Kao uzoran primjer negacije genocida u Srebrenici koji se u potpunosti uklapa u epistemologiju i etiku zastupnika *postistine* i zagovornika *alternativnih činjenica* može poslužiti knjiga Milivoja Ivaniševića *Srebrenica 1995 – u traganju za istinom*, Hrišćanska misao, Beograd 2007. Paralelu, kako epistemologijsku tako i etičku, takvim negacijama mogu činiti razni javnosti poznati hrvatski presudopovjesničari koji niječu zbiljski karakter (ako već ne i samo postojanje) ustaškog logora u Jasenovcu.

11 Iako se u literaturi mogu sresti tvrdnje da se propaganda razvila i primjenjivala još u antičkim vremenima (usp. npr. Loïc Borgies, *Le conflit propagandiste entre Octavien et Marc Antoine. De l'usage politique de la uituperatio entre 44 et 30 a. C. n.*, Latomus, Bruxelles 2016.), čini se da se sam termin *propaganda* (u značenju: promidžba, širenje) koristi tek od 1622. kad je u sklopu protureformacijskih nastojanja Katoličke crkve papa Grgur XV. naložio stvaranje Kongregacije za propagandu vjere (usp. Joseph Metzler, ur., *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum. 350 anni a servizio delle missioni. 1622–1972*. Sv. 1: 1622–1700, Herder, Roma/Freiburg 1971.); termin se tek u vrijeme Francuske revolucije počinje koristiti i u sekularnom kontekstu.

12 Usp. Roy Church/Andrew Godley (ur.), *The Emergence of Modern Marketing*, Frank Cass, London 2003. te Stuart Ewen, *PR! A Social History of Spin*, Basic Books, New York 1996. U pogledu nacističke propagande (ali i njezinih konzekvencija) usp. Gerald Diesener/Rainer Gries (ur.), *Propaganda in Deutschland. Zur Geschichte der politischen Massenbeeinflussung im 20. Jahrhundert*, Primus, Darmstadt 1996.

izmišljotina i laži u predmodernim vremenima i modernih oblika manipulacije sastoji se s jedne strane u mediju širenja izmišljotina, a s druge strane u sistematičnosti i znanstvenoj utemeljenosti tehnologija manipulacije.

Medij nekadašnje (predmoderne) manipulacije sveden je na živu riječ i njezino prenošenje pomoću glasina. S Gutenbergom se medij manipulacije (a izum tiska podudara se, nipošto slučajno, s počecima modernog svijeta) širi na knjigu (čime, dakako, nipošto nije rečeno da je pojava knjige primarno služila manipulaciji), a sa širenjem pismenosti proširuje se i na novine te na njima srodne tiskovine, brošure, pamflete, letke, itd. Goebbels pak (jednako kao i njegovi suvremenici, utemeljitelji tržišnog marketinga) koristi nove medije, radio i film; nije bez razloga rečeno da je sreća po čovječanstvo što njemu nije bila na raspolaganju i televizija. Danas su mediji koji stoje na raspolaganju manipulaciji raznovrsniji, napredniji, oni su sveprisutni i stoga su, dakako, mnogo efikasniji od medija iz ranog 20. stoljeća.

Znanstvena utemeljenost moderne propagande vezuje se ponajprije uz Freudova nećaka Edwarda Louisa Bernaysa, koji se smatra ocem *odnosa s javnošću* (*public relations*) i jednim od prvih spindoktora. Njegova knjiga *Kristaliziranje javnog mnijenja* objavljena 1923. obilježena je primjenom otkrića u polju masovne psihologije (Gustave Le Bon i drugi) te Freudovih otkrića nesvjesnoga za svrhe oblikovanja sistematskog utjecaja na javno mnijenje, kako bi se na temelju poznavanja mehanizama i motiva koji formiraju masovno mnijenje moglo kontrolirati i usmjeravati mase bez njihova znanja.¹³ Indikativno je da prvo poglavlje njegove najvažnije knjige *Propaganda* (izvorno objavljene 1928.)¹⁴ nosi naslov „Organizirani kaos”. Sâm je Bernays vjerovao da je svjesna i inteligentna manipulacija organiziranim navikama i mnijenjima mase važan element demokratskog društva: „Oni koji manipuliraju tim nevidljivim mehanizmima društva predstavljaju nevidljivu vladu koja je istinska vodeća snaga naše zemlje”.¹⁵ Naravno, ovdje se nameće pitanje kakva je to demokracija koja se temelji na organiziranoj i sistematskoj manipulaciji – a to se pitanje posebice zaoštava kad se ima u vidu da je Bernaysova *Propaganda* bila ključno nadahnuće Goebbelsovom oblikovanju antisemitske kampanje, a potom je služila i kao model nacističke propagande općenito.¹⁶ Bernays će kasnije to Goebbelsovo korištenje tehnologije propagande koju je sâm osmislio ocijeniti u svojoj autobiografiji kao zlorabu, tvrdeći da se svaka ljudska djelatnost može usmjeravati u socijalne svrhe, ali jednako tako i zlorabiti za protudruštvene svrhe.¹⁷

13 Usp. Edward L. Bernays, *Crystallizing Public Opinion*, Kessinger, New York 2004.

14 Usp. Edward L. Bernays, *Propaganda*, Ig Publishing, Brooklyn 2005.

15 Isto, str. 9. Na pitanje kakva je to demokracija koju Bernays zagovara odgovor nudi sam autor, upućujući na to da je ona neodvojiva od kapitalističkog profita, nužnog uvjeta poretka „naše zemlje“ (usp. isto, str. 57. i 61.).

16 Goebbelsov model propagande primjenjivao se i u staljinskom/neostaljinističkom *Agitpropu*. No, po svemu sudeći, stupanj korištenja Bernaysovih znanstveno-tehnoloških inovacija nije bio na razini koja bi jamčila željenu efikasnost. Kao primjer može služiti srazmjerna neučinkovitost propagande koja se razvila u nekadašnjoj Njemačkoj Demokratskoj Republici. Usp. Henning Schluß (ur.), *Indoktrination als Code in der SED-Diktatur – Indoktrination und Erziehung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007.

17 Usp. Larry Tye, *The Father of Spin. Edward L. Bernays and the Birth of Public Relations*, Crown, New York str. 111.

Cinički bi se moglo primijetiti da bi se, slijedimo li Bernaysovo vrednovanje, korištenje znanstvenih metoda tehnologije propagande za ciljeve povećanja potražnje određenih roba (npr. veoma uspješna kampanja korporacije American Tobacco, koju je Bernays osmislio, a koja je bila usmjerena na populariziranje cigareta Lucky Strike, posebno među ženama) moglo bi se vrednovati kao nešto socijalno, a korištenje tih istih metoda i tehnologije za pripremu genocida kao nekakva protudruštvena zloporaba. Slijedimo li takvu logiku, proizašlo bi da je korištenje podsvjesnih mehanizama u cilju proizvodnja i širenja potreba za kupovanjem i trošenjem određenih proizvoda mimo svijesti i svjesnih odluka potrošača – prihvatljivo i poželjno, dok je primjena istovjetnih mehanizama za širenje antisemitizma – neprihvatljivo i nepoželjno! Ukratko, profit stečen prodajom nepotrebnih roba koje su osmišljenim kampanjama postale potrebnima jest nešto društveno poželjno, ali se u tehnologijskom pogledu istovjetne kampanje kojima se širi mržnja i priprema istrebljenje pojedinih društvenih skupina imaju smatrati nepoželjnim.

Ima, međutim, jedna razlika između bernayevske metodologije tržišne propagande i Goebbelsove primjene te tehnologije. U prvom tipu propagande ne koriste se – bar ne izravno - neistine, laži, izmišljene činjenice, dok nacističku propagandu obilježavaju lažne činjenice utemeljene na predrasudama i ksenofobiji. Time se upravo ovaj tip propagande ispostavlja kao prototip onoga relativiziranja i obesmišljavanja istine koji će doći do izražaja u vremenima *postistine*. Razmotre li se, primjerice, *činjenice* na koje se poziva i od kojih polazi antisemitska propaganda, ustanovit će se neke zanimljive podudarnosti. U nacionalsocijalističkoj propagandi rabi se kao znanstveno dokazana činjenica pojam germanske ili nordijske rase, te je – iz te pseudoznanstvene činjenice izvedena *činjenica* o nadmoći dotične rase u odnosu na niže vrijedne rasne skupine, među kojima Semiti zauzimaju istaknuto mjesto;¹⁸ na to se nadovezuju *činjenice* koje upućuju na to da su „Židovi opasni, oni su paraziti koji nas iskorištavaju”, „Židovi su osvetoljubivi i opasni”, oni su, nadalje, „inteligentni, moćni i posjeduju više utjecaja nego što im pripada”, itd.¹⁹ Takve su tvrdnje usporedive s danas optičajnim – na navodnim činjenicama zasnovanim – tvrdnjama prema kojima su „svi izbjeglice iz islamskih zemalja potencijalni teroristi” ili, ograničimo li se na lokalne okvire, „u Jasenovcu nisu činjeni nikakvi zločini protiv zatočenih protivnika Nezavisne Države Hrvatske”.²⁰

Ne moraju biti – a faktički često i nisu – sve *alternativne činjenice* koje su danas u optičaju tako zloćudne kao navedene stare Goebbelsove i nove rasističke i neonacističke tvrdnje i sudovi. Tehnologija proizvodnje poželjnih vjerovanja mnogo je suptilnija i sofisticiranija. Jednom smo, kako

18 Usp. <http://www.bpb.de/politik/extremismus/antisemitismus/37986/argumente-gegen-rechte-vorurteile?p=15>, posjećeno 15. 12. 2017.

19 Usp. https://www.amadeu-antonio-stiftung.de/w/files/pdfs/ich_habe_nichts_2.pdf, posjećeno 24. 12. 2017. Zanimljivo, navedeni tekst iznosi *činjenice* (zapravo predrasude) na kojima se temelji aktualni antisemitizam radikalne desnice u Njemačkoj, no ti su sudovi preuzeti iz izvorne nacionalsocijalističke propagande (koja se, sa svoje strane, u sadržajnom smislu dobrim dijelom oslanja na argumentaciju koju nudi socijaldarvinistička litetarura 19. stoljeća). Usp. Robert Bannister, *Social Darwinism, Science and Myth in Anglo-American Social Thought*, Temple University Press, Philadelphia 1979.

20 Usp. sustavnu kritičku analizu ovog područja *alternativnih istina* u: Slavko i Ivo Goldstein, *Jasenovac: tragika, mitomanija, istina*, Fraktura, Zaprešić 2016.

to formulira Ralph Keyes, imali istinu i laž, danas pak imamo istinu, laž i još tvrdnje koje mogu biti neistinite, ali ih smatramo odviše dobroćudnima da bismo ih proglasili lažnima. Ekonomični smo s istinom, ublažavamo je i uljepšavamo, *obmanjivanje* postaje *prevrtanje (spin)*,²¹ a sve se to postiže među ostalime i time što se u medijima, posebno novim medijima, zahvaljujući osmišljenim PR kampanjama, stalno susreću iste javne osobe čije osobnosti imaju na javnost same po sebi mnogo veći utjecaj od bilo kakvih činjenica.²²

Kriterij istinitosti koji važi u tom proizvođenju poželjnih mnijenja izgubio je svaku vezu sa sposobnošću razlikovanja između istine i obmane, između pravednoga i nepravednoga, pa čak i između smislenoga i besmislenoga. Računa se isključivo efikasnost kojom se proizvode poželjni stavovi i vjerovanja, poželjni, dakako, sa stajališta ostvarivanja interesa onih koji potiču i financiraju dotičnu proizvodnju *postistine* utemeljenu na prihvaćanju *alternativnih činjenica* ili gubljenju sposobnosti njihova razlikovanja od vjerodostojnih činjenica. Kriteriji su na prvi pogled – uvjerljivost, snaga i učestalost uspješnog obmanjivanja, ali u bitnom je smislu kriterij ove proizvodnje *postistine* skriven u interesima naručitelja. Hoće li se razumjeti logika te proizvodnje, mora se shvatiti logika interesa koja leži u njezinoj osnovi, bili ti interesi vezani uz moć ili uz profit ili pak, što će biti najbliže zbiljskom stanju stvari, uz njihovo organsko jedinstvo.

Na taj je način istina postala zastarjelom, jednako kao što je znatno prije nje prema indikacijama značajnoga njemačkog mislioca Günthera Andersa zastario pojam *čovjeka*.²³ Bitan učinak tog procesa zastarijevanja istine sastoji se ponajprije u iščezavanju kritičke javnosti, što se postiže učestalošću otvorenog laganja koje služi kao dokaz bespomoćnosti istine, kako je to početkom 2017. izvrsno objasnila njemačka autorica ukrajinskog podrijetla Marina Weisband: „Kad vam kažem da je nebo zeleno, nije moj cilj da vas uvjerim kako je nebo doista zeleno, nego ja ponavljam tu tvrdnju dotle dok ne iscrpim vaše resurse pružanja otpora, pa vi onda kažete: ‘Dobro, to je vaše mnijenje. Ja vjerujem da je nebo plavo. Nema nikakve mogućnosti da objektivno ustanovimo boju neba’... I to funkcionira”.²⁴

21 Zanimljivo je da se definicija riječi *spin* u kontekstu PR prevrtanja istine u Merriam-Websterovom rječniku nalazi tek na sedmom (zadnjem!) mjestu značenja ovoga glagola, te da se tu definira kao „predstavljanje (informacije) s osobitim izvrtanjem“, usp. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/spin>, posjećeno 28. 12. 2017.).

22 Usp. R. Keyes, nav. djelo, posebno str. 127.-128.

23 Usp. Günther Anders, *Die Antiquiertheit des Menschen. I: Über die Seele im Zeitalter der zweiten industriellen Revolution*, Verlag C. H. Beck, München 2002. Taj pojam nije, da se razumijemo, neprijeporan (usp. Lino Veljak, „Ontologizacija rodne diferencije kao apstraktna antiteza klasičnoj metafizici“, *Filozofska istraživanja*, 4/2005., str. 771.- 780.), ali njegovo je proglašavanje nečim zastarjelim po svojim pogubnim, višestruko degenerativnim konzekvencijama nedvojbeno usporedivo s onim gubljenjem razlike između empirijskih/eksperimentalnih činjenica i *alternativnih činjenica* koje je svojstveno eri *postistine*, obilježenoj zastarjelošću istine.

24 Marina Weisband, „Keine Macht der Lüge“, *Die Zeit*, 28. 1. 2017, citirano prema: <http://www.zeit.de/2017/05/alternative-fakten-luegen-donald-trump-regierung-methode>, posjećeno 21. 6. 2017.

Nestajanje kritičke javnosti, koje se bez daljnega može ocijeniti kao proces podjetinjenja javnog mnijenja, pa utoliko i kao proces povratka čovječanstva u stanje maloljetnosti (a tu se moramo pitati može li podjetinjelo čovječanstvo dospjeti do ikakvoga drugačijeg stanja osim do stanja barbarstva?),²⁵ nameće niz nipošto jednostavnih (a u najmanju ruku svakako i tegobnih) pitanja. Među njima se ističe jedno dramatično pitanje: Ima li čovječanstvo na raspolaganju ikakva sredstva kojima će se suzbiti sve izglednija barbarizacija u koju nas zastarjelost istine vodi?

Nema, nažalost, jednostavnih rješenja, a još se manje može naći prečica ili čak i čarobni ključev! No, znači li to da se treba prepustiti rezignaciji? Ako je odgovor na ovo posljednje pitanje niječan, onda se, čini se, mora ustrajavati na očuvanju i obnovi kritičke javnosti. A jedini put koji do toga vodi sastoji se u inzistiranju na nužnim razlikovanjima: razlikovanju između obmane i iskaza kojemu se smije pridati vjerodostojnost, razlikovanju između opravdanoga i neopravdanoga, između pravednoga i nepravednoga, emfatički, razlikovanju dobra od zla, na što se nadovezuje i moć razlikovanja lijepoga od odvratnoga. Pretpostavka smislenosti takvog ustrajavanja leži pak u uvidu u logiku koja producira misaonu zbrku svojstvenu procesu zastarijevanja istine. Ti uvidi mogu – i moraju – naći svoje medijsko posredovanje, kako bi oni zaživjeli u emancipatorskoj praksi.

25 Cinik bi odgovorio: Može, otvorene su nam i perspektive povratka u stanje divljaštva! Pod barbarstvom se ovdje, dakako, ne podrazumijeva historijska epoha o kojoj su pisali autori poput Morgana ili Engelsa nego ono profiliranje suvremenosti i/ili budućnosti koje su među ostalima kritički tematizirale Rosa Luxemburg i Hannah Arendt (usp. Rosa Luxemburg, *Die Krise der Sozialdemokratie*, u: *Politische Schriften*, II, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt/M. 1966, str. 47.-133. te Sandra K. Hinchman, „Common Sense & Political Barbarism in the Theory of Hannah Arendt“, *Polity*, 2/1984., str. 317.-339.).

The Obsolescence of the Truth?

Abstract

Thanks to the media, in our postmodernist times of prosperous populism, the value of truth (understood even though in recognition of the facts) is seriously questioned. It is an important belief that other interests are presented as theirs, and the only criterion that is respected is efficiency. Therefore, the difference between truth and deception disappears, just and unjust, meaningful and meaningless. Within this framework, there is a dramatic question: does humanity have at its disposal any means to counter the barbarization in which the obsolescence of truth leads us?

Key words: *truth, deception, interest, effectiveness, postfact.*



This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.